

Анатолій В. ФУРМАН, Анатолій ДОВГАНЬ

**ОНОВЛЕНА СВІТОГЛЯДНА МАПА БУТТЯ,
ОСМИСЛЕНОГО В СУСПІЛЬНОМУ
ТА ОСОБИСТІСНОМУ ВИМІРАХ**

Anatoliy V. Furman, Anatoliy Dovhan

**AN UPDATED OUTLOOK MAP OF BEING, UNDERSTOOD
IN SOCIAL AND PERSONAL DIMENSIONS**DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2019.03.148>

УДК: 111 : 159.923 : 316.3

Нещодавно вийшла у світ ґрунтовна монографія відомого українського філософа і психолога Володимира Олексійовича Сабадухи “*Метафізика суспільного та особистісного буття*” (2019), яка присвячена висвітленню історично розлогого й антропологічно зорієнтованого дослідження первоначал квітального людського буття в контексті глобального кризового повсякдення сучасного людства і яка зреалізовує принцип духовної ієрархії та ідею персоналізму, пропонуючи метафізичну теорію особистості та авторський підхід до багатопредметного філософу-

Сабадуха В.О.
Метафізика суспільного та особистісного буття : монографія. Івано-Франківськ : ІФНТУНГ, 2019. 647 с.

вання. Це третя монографія, що завершує самотутню трилогію цього автора, до якої, крім названого твору, належать наукові праці, поєднані спільністю задуму і парадигмального способу теоретизування: “*Українська національна ідея та концепція особистісного буття*” (2011, 2012 [4]) і “*Філософія здібностей у контексті пріоритету духовного над матеріальним*” (2015, у співавт. з О.Ф. Гречаним [5]). Пропонована стаття – це не стільки рецензія у відомому сенсі, скільки розмірковування й узагальнення, навіяні цією цікавою монографією.

Володимир Сабадуха у своєму дослідженні поставив за мету віднайти граничні умови життєдіяльності людини й соціуму – пракорінь (*первоначала*) суспільного буття. Безумовно, мета світоглядно фундаментальна. Для її реалізації він, як непересічний мислитель, намагається цілісно охопити *метафізику* в єдності з філософською антропологією, соціальною філософією та ідеологією. Вочевидь проблема вкрай актуальна як у теоретичному, так і в праксеологічному аспектах.

Не без підстав стверджується, що причини людських негараздів і суто українських зокрема полягають у відсутності першооснов суспільного буття, в необгнуданій стихії людського розвитку. І справді, як тут не згадати картину Пітера Брейгеля-старшого “Сліпі”. Сліпі довели сліпих до екзистенційного вакууму, антрополого-глобальної катастрофи та гібридних війн – реальних ознак Апокаліпсису. Такі результати, як слушно стверджує автор, є проявом матеріалістичної орієнтації людини посереднього рівня духовного розвитку. Отож рецензована монографія сутнісно зорієнтована на осмислення глибинних причин незбалансованого розвитку людського суспільства та з’ясування умов їх подолання.

Філософ стає мудрословом, коли прокладає власні інтелектуальні стежини до розв’язання окремої одвічної проблеми. В. Сабадуха доводить нагальність зміни світоглядної орієнтації у філософуванні і світобаченні: пріоритет матеріального слід замінити на переважання духовного, що здатна реалізувати лише повновагома особистість. Для обґрунтування своєї позиції він, як самобутній теоретик, розробляє авторську – *метафізичну* – теорію особистості. Головне спричинення цього – сьогодні, на його переконання, переважають надзвичайно спрощені філософсько-психологічні погляди на проблему особистості. Автор без будь-якої оглядки на авторитети критикує усталені погляди, що, безумовно, багатьом філософам і психологам не сподобається. Обґрунтовуючи метафізичні постулати і засадничі концепти вказаної теорії, доводить, що багато з того, що написано про особистість, є поверхові, змістовно неглибокі твердження, отримані з позиції людини маси. Тому монографія буде зрозумілою для тих, хто здатний не лише до критичного мислення, а й до виваженої рефлексії над своїм способом життя саме як повноцінної особистості, котра є суб’єктом та об’єктом власного самопізнання і самотворення.

Першоосновами суспільного буття постають пріоритети духовного над матеріальним та особистості над людиною маси. Може виникнути запитання: “А що тут нового”? Для того щоб стала зрозумілою новизна, В.О. Сабадуха досліджує еволюцію поняттєвого у змістовлення терміна “особистість”. Ситуація, що утворилася сьогодні навколо проблеми особистості, нагадує обставини, які мали місце у фізиці наприкінці ХІХ – початку ХХ століття навколо будови атома. Тоді фізики опинилися у стані інтелектуального шоку, адже руйнувалася вся попередня система фізичних знань. Щось подібне упроблемнюється й нині, коли філософсько-психологічна спільнота розпочала переосмислювати усталені уявлення про *сутність особистості*. Генеза понятійного витлумачення особистості – це віртуозний за сюжетом філософський детектив: у християнстві під особистістю розуміли досконалу людину, яка здатна панувати над своїми тілесними потребами. Проте епоха Просвітництва без будь-яких доказів, але під впливом колективного несвідомого, проголошує кожному людину особистістю. Утім до сьогодні невідомо, хто і коли довів, що кожна людина обов’язково чи закономірно є особистістю. Виходить, що це ціннісне судження було вигідне певному типу людини, а з часом воно стало основою світоглядної парадигми Нового часу. Монографія піонера-мислителя Володимира Сабадухи розкриває генезу концепту “кожна людина – особистість” і все прагне називати своїми іменами, тобто хто є хто і що є що(?), що світоглядно і психологічно багатьма буде не прийнято, а швидше заперечено.

Зміст монографії руйнує сталі уявлення про *знеособлену парадигму* буття. Але водночас надає підґрунтя для формування нової, власне *особистісної парадигми* буттєвої присутності людини у світі. Книга адресована тим, хто здатний переосмислювати очевидні й загально-визнані речі – схеми-матриці, які не відповідають дійсності. Утім те, що доводить В. Сабадуха, було певною мірою відомо мислителям до епохи Просвітництва. Але прийшла епоха “Розуму” і філософи загубили істини, що стосувалися людської сутності. До епохи “Просвітництва” існували ієрархічні уявлення про людську сутність, панувала концепція онтологічних ступенів духовного розвитку людини: тілесна, зовнішня (посередня) й внутрішня (особистість). Треба визнати, що будь-яка філософська ідея має свою історичну форму

оприявлення. Ідея рівнів духовного розвитку отримала релігійну форму, але це не нівелює її об'єктивної значущості як базової думки про онтологічні шаблі буття людини. Для руйнування релігійної форми цієї в цілому конструктивної ідеї була створена концепція прогресу і сили Розуму, для якого “знання – це сила” (Бекон). Сьогодні все більше стає очевидним, що ці ідеї і сама концепція мають міфологічний характер.

Володимир Сабадуха стверджує, “що ми досі адекватно не прочитали класичну філософію”. Та й філософія особистості закінчується на філософії І. Канта, Г. Гегеля, Ф. Ніцше. І це тоді, коли у радянських ЗВО вчили, що німецька класична філософія антиперсоналістична. Маємо парадокс чи, точніше, обмеженість марксистсько-ленінського бачення. Автор дає зрозуміти, що багато з того, що сказано про особистість у ХХ столітті написано не з позиції Розуму, а з погляду здорового глузду посередньої людини. І це не популізм, а теоретично аргументований висновок. Чому здоровий глузд перемиг та успішно крокує планетою й Україною? Очевидно це сталося тому, що він спочатку перемиг у філософії, коли під впливом колективного несвідомого сформувався максима “кожна людина – особистість”. І всі повірили, що це так і є, адже кому не приємно і не вигідно завжди бути особистістю. А може автор перебільшує? У будь-якому разі він пропонує переосмислити наше розуміння класичної філософії і те, яку роль відіграє цей “гуманістичний” концепт-максима в начебто дегуманізації суспільного повсякдення етносів і народів.

Те, що пише В.О. Сабадуха, сприймається важко, бо свідомість постмодерної людини буквально отруєна гуманістичним концептом “кожна людина – особистість”. Варто задатися вельми слухною низкою запитань: “чому ніхто із філософів не дослідив того, хто і коли довів, що кожна людина є особистість? Чому гуманітарії конвенційно підтримали цей концепт й повелися на угоду колективному несвідомому? Тоді що це за наука, яка піддається впливу колективного несвідомого? І чи можуть бути об'єктивними філософські концепції, що створюються з позиції теорії колективного несвідомого?” За висновками автора, в сучасній філософії є теж міфологічні лагуни, з якими гуманітарно зорієнтовані теоретики не бажать розставатися. А насправді, за влучним висловом Ліни Костенко маємо “дефект головного дзеркала” у розвитку української нації, коли найважливіший телескоп, а саме “весь

комплекс гуманітарних наук, з літературою, освітою, мистецтвом, ... давно застарів, ніколи не модернізується, його обслуга часом не дуже грамотна, а часом й недобросовісна й упереджена, так що нація відбивається не у системі розумно встановлених дзеркал, фокусується не у головному дзеркалі, а в шкельцях некоректно поставлених лінз і призм, що заломлюють її до невпізнання...” [1, с. 8].

Примітно, що автор монографії прагне вибудувати свою концепцію особистості, зважаючи на стихійність як домінуючу тенденцію розвитку сучасного соціуму. З цим можна погодитись при умові, по-перше, що “стихійність розвитку” є лише одна із тенденцій прояву соціальності, але не єдина, і, по-друге, якщо автор підтвердить, що саме стихійність буття соціуму і розвитку особистості є предметом його філософського аналізу. В іншому разі, при беззаперечній позиції, визнаній світовою гуманітарною думкою щодо ідеї Г.В.Ф. Гегеля про суто лінійний спіралеподібний прогрес розвитку суспільства та особи, доведеться визнати, що саме випадок, “чудо”, а не необхідність є домінантою виникнення і формування людини як особистості. А як же тоді бути з відомим постулатом: “Людина є продукт суспільних відносин, і вийти за межі цих суспільних відносин вона не може”? Доречно зауважити, що і сам автор монографії становить своєрідний “продукт” (нехай пробачить за таку аналогію) саме тих соціальних процесів і подій, учасником яких він також був і продовжує бути як особистість.

Отож, особливістю тексту монографії є специфіка прояву в ній авторської свідомості як базової “мислячої субстанції”, котра намагається вийти за межі інтелектуальної реальності із її поліваріантністю тлумачень особистості та суспільства. Чи може натхненник і творець власного монографічного дослідження не особистість? Вважаємо, що він цілісно сформована особистість на відповідних філософських ідеях, етичних принципах і засадах гносеологічного скептицизму. Тому болісно переживає стихію розвитку українського суспільства через тотальну “революційність мас”, демонструючи в тексті монографії власне бачення тенденцій і перспектив розгортання уявлень про особистісне начало в душах мільйонів людей. І В. Сабадуха пропонує на засадах гуманізму, який особисто не сприймає та визнає як світоглядну хибу, нову структуру суспільного буття людини, вершиною розвитку якого вважає *особистість і генія*.

Висновуємо, що подібне інтелектуальне прагнення автора монографії як *гносеологічна ідея* має право на підтримку науковою спільнотою і пересічними громадянами (“посередньою людиною” у термінології самого автора), проте не дає відповіді на питання: кого вважати особистістю? за якими індикаторами – віковими, статевими, соціальними, політичними, моральними, психологічними тощо – класифікувати мільйони людей на особистостей і на не особистостей? Читач, імовірно, також потребує уточнення авторського розуміння того, за якою харизматичною лінійкою слід розмежовувати поняття “добрий геній” та “злий геній”. Адже історія розвитку суспільства знає про практику пошуку генома геніальності конкретної історичної особи та створення цілої теоретико-практичної галузі (до прикладу, ейдетики) вирощення геніальних людей і взагалі ідеальної людини. Філософію ідеального типу людини-чиновника, як відомо, намагався створити М. Вебер. На що саме у буденній практиці суспільного повсякдення його теоретична конструкція перетворилася, історія Європи пам’ятає донині. Тому слушно було б, щоб при побудові авторської типології людини як ідеальної моделі враховувалася аксіологічна складова її сутності, існування взагалі та на конкретних етапах історичного розвитку українського суспільства зокрема. І справді, особистісний аспект пов’язаний з ієрархічними цінностями у їх структуруванні та функціонуванні. Особисте життя не завжди сприяє духовному злету людини. Проте і духовний злет окремої особистості не гарантує їй самісного зростання, душевної гармонії, соціального благополуччя.

На підставі засвідченого нами гносеологічного сумніву в доцільності абсолютизації автором ролі особистості для новаторських соціальних перетворень нагадаємо, що історію творять маси, народ (залежні, посередні люди у прийнятій тут термінології) при відповідній ролі особистості як лідера партії, держави, громадянського активіста (Г. Плеханов, М. Вебер, З. Фройд та ін.). Тим більше, що завжди існували, та й будуть існувати, численні спроби і редуковані версії сформулювати різні підходи до розв’язання проблеми особистості. Хоча в цьому методологічно хаотичному плетиві багатоманітних теорій і концепцій особистості є, звісно, поодинокі винятки. Скажімо, А.А. Фурман у співавторстві з одним із авторів цієї статті, всупереч загальноприйнятим численним теоретичним побудовам (див.

енциклопедичну працю В.В. Рибалки [2]), доводять, що психологічна теорія особистості загалом неможлива, зважаючи на трансцендентальні сутнісні складники-виміри буттєвості особистості; натомість цілком можлива *мета-теорія особистості*, створювана за допомогою новітніх комплексних інструментів методологування, передусім постнекласичної методологічної оптики та багатокомпонентної парадигмально-дослідницької карти (див. [7], а також [6]).

В.О. Сабадуха досить детально розкрив історичні варіанти тлумачення суті буття суспільства і людини. Чітко простежується його домагання виявити об’єктивний зміст поняття “особистість” під час детального вивчення історично розлогого філософського дискурсу проблеми сутності людини та перспектив її майбуття. Тому характерною особливістю теоретико-методологічного змісту тексту монографії є його прихована і неприхована полемічність. Автор не заперечує, що для цих концепцій незмінним є визнання людини в її культурно-історичному вимірі, яка претендує на новаторство, проте заперечує істинність прагнень колег-дослідників описати особистість у її історичних модифікаціях. Ми виявили в тексті монографії один принциповий момент: авторський варіант побудови моделі людини ґрунтуються на формуванні принципово нових категорійних смислів, які дещо виходять за межі традиційно існуючих. Наяву ознаки дихотомійного протиставлення “свій – інший”. Тому в заявленій В. Сабадухою соціокультурній сутності людини нас цікавить категорійно-поняттєвий апарат авторської антропологічної концепції, яка претендує на новаторство. А цього автор прагне досягнути логічним оперуванням тими категоріями, які, з одного боку, є стереотипними при інтерпретації людини та її окремої інтелектуальної проекції – особистості, з іншого – введенням нових понять, які претендують, згідно із його задумом, на повноту розкриття змісту соціального різноманіття індивідуальних проявів людини. Так, у тексті монографії знаходимо поняття “особистість”, “посередня людина”, “залежна людина” [3, с. 297–315, 596–604]. Тому *принцип духовної ієрархії ступенів розвитку* людини автор пропонує покласти в “нормативне розуміння філософської антропології” [Там само, с. 597]. Саме ж розмежування різновидів людини він здійснює на основі застосування методологічного принципу поділу буття суспільства та особи на духовне і матеріальне. І вже на підставі інтерпретації змісту цих двох модусів

буття диференціює типи людини – від “людини залежної” і “людини посередньої” до “особистості” і “людини-генія”. При цьому зі змісту монографії залишається незрозумілим, які із вказаних ознак людськості є найбільш загальними, а які притаманні лише окремим типам людини. Отож потребує подальшого змістового уточнення категорійна палітра визначень метафізичної теорії особистості, аргументовано заявленої Володимиром Сабадухою.

Автор небезпідставно наголошує на тому, що у філософії не склалася універсальна категорійна система розуміння людини, і така пізнавальна ситуація не може задовольнити дослідників проблеми особистості (див. [2; 3-4; 6 та ін.]). Тому людина може сприйматися через неадекватну об’єктивному стану її життєдіяльності матрицю понять і визначень, а це, на його думку, веде до формування хибних, ілюзорних парадигм соціалізації індивіда з подальшими ускладненнями на шляху перетворення його у соціально значущу особистість на рівні особистості чи генія. Викликає сумнів подібне методологічне настановлення хоча б через те, що ніяке суспільство не може складатися лише із одних особистостей чи героїв. Хтось повинен займатися і репродуктивною, рутинною, із позиції ступеня її творчого змісту, діяльністю, від якої “робітник тікає як від чуми” і почуває себе вільно як особистість лише за межами такої праці. Тому доцільно було б розкрити сутність особистості через призму бінарної категорійності “репродуктивне – продуктивне”. Адже людині доводиться рахуватися з реальністю як із сукупною і розчленованою цілісністю суспільного буття, яке володіє власною логікою існування незалежно від цілеспрямованості дії особистості чи генія. І все ж слід визнати, що пошук єдиної методологічної моделі аналізу та інтерпретації сутності особистості на тлі провідних сциєнтичних та антропоцентричних концепцій людини становить певний інноваційний доробок автора.

Позитивним в монографії є застосування *принципу персоналізованої систематизації джерел історії філософії*, у яких розкриваються різні концепції людини. Вочевидь автор намагався не загубити “перлини” філософської мудрості першоджерел, які є втіленням тривалої та виснажливої розумової праці представників відповідних концептуальних підходів, філософських систем минулого і які стали об’єктом інтелектуальної критики в оприлюдненій монографії. Та й не секрет, що сучасну українську – соціально-філософську і психологічну

– науку “лихоманить” у загальному потоці радикалізації світоглядних принципів історичних періодів аналізу людини і суспільства. Вибір персоналій філософської спадщини для обґрунтування В.О. Сабадухою власної концепції особистості зумовлений змістом тих філософських систем, які уможливили формування авторського концептуального підходу до розумінні сутності людини.

Водночас потребує уточнення базисне визначення: що *розуміється автором під метафізикою* і яке місце вона займає в сучасному філософському поступі поряд із філософською антропологією чи історією філософії? При всьому різноманітті чинних моделей методологічного ландшафту соціально-філософської і психологічної науки автор засвідчує ще й власну теоретико-методологічну позицію, правильність обрання якої для заявленої теми дослідження крок за кроком аргументує всім ходом прискіпливого аналізу теоретичної системи особистості. Саме про таку скрупульозність послідовних інтелектуальних дій дослідника В. Сабадухи, здійснених на засадах радикального скептицизму, свідчить текст монографії з першого розділу до загальних висновків.

При всьому різноманітті позитивних з теоретичної та прикладної сторін змісту монографії, все ж її структурна композиція потребує подальшого вдосконалення. На фоні дещо розтягнутих текстуально 1, 2, 3 розділів авторська концепція особистості “губиться” серед різнобарв’я інтерпретаційної критики наявних концепцій буття суспільства і людини як особистості. В другому розділі центральна ідея автора щодо побудови *метафізичної теорії особистості* смислово розмивається нагромадженням інтерпретаційного тексту, “ховається” від читача, а відтак втрачає свій значний евристичний потенціал, хоча змістова і структурна єдність тексту забезпечується зв’язністю його елементів та осмисленістю кожного з них. Тому доцільно було б здійснити переструктурування всього формату монографії: по-перше, доречно скоротити інтерпретаційний зміст розділу “Особистість як субстанція суспільного буття”, по-друге, винести підрозділ 2.7 “Метафізична теорія особистості” цього розділу в самостійний розділ монографії. Також логічно було б оптимізувати задля розуміння соціально-філософської інтерпретації власної метафізичної теорії особистості суто політологічну змістову частину дослідження (розділ 4).

Для визначення методологічних меж застосування “ключових слів” авторів досліджуваних теоретичних систем особистості за на-

явності ідей і локацій евристичного змісту автор монографії застосував елементи компаративного аналізу історично-біографічного і персоналістичного методів, принципи діалектичного мислення: іманентності (об'єктивності), системності, суперечливості, розвитку; метод порівняльного аналізу, традиційний історико-філософський метод у поєднанні з історичною герменевтикою.

Монографічна праця В.О. Сабадухи розширює гносеологічний потенціал вітчизняної соціально-філософської та психологічної думки, віддзеркалюючи зосередженість дослідницької уваги сучасних гуманітаріїв не на чистому теоретизуванні як засобу реконструкції відповідної соціальної ідеї, а на переведенні теоретичної думки у сферу соціально-політичних принципів (розділ 5), що суголосне методологічній функції філософії бути сферою живої мислєдіяльності, тобто не тільки пояснювати світ, а й прагнути змінити його. В даному разі мовиться про формування звільненої від лещат історично обмежених світоглядних парадигм нової особистості, послуговуючись інтелектуальними і світоглядними ресурсами *національного персоналізму*. Саме про це свідчить нестримне бажання автора монографії на тлі ідеологічних, соціальних та моральних колізій в українському суспільстві продемонструвати свою власну ідентичність вособистісненим способом удосконалення своєї індивідуальності як ученого, мислителя, педагога з ідеалом – тією особистістю, котра панорамно постає у заявленій концепції людини. Тому текст монографії є сакральним для її автора. Однак, оскільки в гуманітарному знанні та пізнанні домінує багатозначна логіка інтерпретації, яка засвідчує невизначеність і структурованість важливими атрибутами дослідження, розуміння та пояснення, то ними наповнена і метафізична мапа буття особистості в оригінальному досвіді філософування Володимира Сабадухи.

Окрім того, проникливий розум Володимира Сабадухи розмірковує над проблемою “здрібніння людини” й зокрема філософів (Ф. Ніцше). Філософи втратили відчуття відповідальності за світ, відбулося “забуття буття” (М. Гайдеггер). Докази? Плебс починає відігравати активну роль у Франції, США, не говорячи за Україну чи Росію. Автор підводить читача до висновку: деградація людини й філософії почалися з того моменту, коли філософи не змогли переключитися з питання “Що є істина?” на питання “Хто є істиною?” Запитання “Що є істина?” було неактуальним

уже в епоху Христа, але мудрослови продовжували і нині продовжують на ньому наполягати й не наважуються поставити питання: “Хто є істиною”? Й, мабуть, тому що бояться виміряти себе у ширій відповіді на це запитання, і це по-перше. По-друге, “Що є істина”? похідне від запитання: “Хто є істиною”? Все людське знання має бути підпорядковане духовній самореалізації людини, а не розбудові сфери споживання, матеріальної вигоди і тотального обивательства.

Поліосмислювана в діалозі опонентів та автора монографія закликає читача подолати страх перед власною сутністю, подивитися на себе в дзеркало самості й задати запитання: “А хто я?”. Вочевидь тут є щонайменше три відповіді: тілесна людина (раб власних потреб, одностороння істота), посередня (репродуктивна людина, особа-хам), яка пристосовується до умов з метою отримання вигоди, чи особистість (людина-творець, натхненна особистість), котра здатна вийти у трансцендентне, не лише бути персонально присутньою в ньому, а й діяти відповідно до інтересів суспільства. Тут маємо парадоксальну ситуацію: не зважаючи на таку сміливість думки, ці узагальнення дещо запізнілі, адже сутнісні ознаки-характеристики людини були висвітлені ще у християнському символі Одкровення. За це світоглядне запізнення людство вже сьогодні певною мірою розплачується екзистенційною порожнечою і підходом до прірви антропологічної катастрофи.

Загалом виникає логічне запитання: “А що пропонує неординарний філософ Володимир Сабадуха?”. Вочевидь переосмислити філософські уявлення про людську сутність, прийняти позицію автора і стати з ним в одну дискурс-школу філософування, або дати категоричну, бажано аргументовану і змістовну, відсіч. Хтось сприйме, а хтось буде заперечувати. Сприймуть ті, хто відкритий до істини, а будуть заперечувати ті, хто не наважиться подивитися на себе з позиції чотирьох ступенів духовного розвитку людини.

На основі метафізичної теорії особистості автор переосмислює ідею А. Августина про два гради (земний і Божий) і в такий спосіб формулює ознаки *особистісної парадигми буття*, авторський підхід до розуміння історії як до інтелектуальної боротьби двох світоглядних парадигм буття – світоглядних узірців-канонів людини знеособленою й особистісно зрілою. Говорячи філософською мовою, існують дві форми буття людини і суспільства. Перша – знеособлена людина, котра відтворює

змертвілі відносини, стосунки й цінності. Змінюються соціально-економічні формації, але суспільство, зауважує Володимир Сабадуха, залишається знеособленим: панує відкрита чи прихована експлуатація, відчуження, духовна порожнеча людського повсякдення. У результаті маємо явно виражені ознаки глобальної катастрофи.

Обговорювана робота має не лише теоретичне, а й фундаментальне прикладне значення. На основі метафізичної теорії особистості автор формулює концептуальні засади *ідеології персоналізму*, себто доктринально утверджує пріоритет духовного й особистості над приватною вигодою, аргументує важливість контролю нації за діяльністю влади, за рівнем морального й духовного розвитку і за способом життя посадових осіб, вимагає прозорості у діяльності публічних персон. Автор доводить, що філософи мають повернути собі першорядне положення в суспільстві, стати втіленням прадавніх, осяяних розумом і досвідом, витоків буття і мудро координувати процес їх реалізації. Філософ має нести відповідальність за якість понять і світоглядну цінність узагальнень, які він віднаходить та обстоює.

Отже, ідея особистісного буття у досвіді філософування В. Сабадухи трансформована в ідеологічний вимір і суспільно прикладну площину, що надає дослідженню певної завершеності. Безумовно, можна знайти у монографії недоліки й сказати, що не всі аспекти проблеми знайшли цілісне висвітлення. Незважаючи на це, авторська концепція вносить суттєві доповнення у метафізику і соціальну філософію й водночас формулює теоретичні засади ідеології персоналізму.

У рецензованій монографії знаходимо відповідь на проблему гібридних війн. Зокрема стверджується, що гібридна війна Росії проти України – це результат відсутності в нас дієвої *національної ідеології*. А тому напрошується висновок: найкоротший шлях до перемоги у війні з Росією – формування ідеології, найкраще – *ідеології українотворення* [8–9]. Виходячи із запропонованої концепції, автор кладе у підґрунтя національної ідеології *ідею особистості* як людини, котра спонукається інтересами суспільства і для котрої *українська національна ідея* стає життєвою програмою дій (див. [3–5]). Отож робота дає одну з оригінальних філософських відповідей на причини гібридних війн, кризу демократії, активізацію плебса у Європі й США. Причина одна – пріоритет матеріального, який буденно реалізовує посередня людина. Варто підтримати думку

автора, що будь-яка ідея потребує відповідних суб'єктів її удіяльнення і повсякденного уреальнення. І тут заслуговують на увагу концепти-метафори метафізичних й концептуальних персонажів, які мають стати втіленням ідеї особистісного буття.

Відомо, що гуманітарні науки й філософія зокрема ще з початку ХХ століття перебувають у стані методологічної кризи. Для виходу з неї потрібний новий парадигмальний задум. В. Сабадуха здійснює спробу відрефлексувати такий задум, і розпочинає це з осягнення широкого смислового горизонту категорійного поняття “особистість” на основі відродження принципу духовної ієрархії, який був заперечений, забутий і вважається антигуманним. Філософ наважується на відродження канонічних вимог цього принципу, хоча, відомо, що такий крок зустрічає не лише інтелектуальну критику, але й психологічний та оргдіяльнісний чи суто поведінковий спротив. Важко наперед визначити, наскільки запропонована ідея-задум буде дієвою та евристичною. Проте однозначно одне: вона вакуально пошук філософських відповідей на нагальні проблеми сьогоденного буття людства.

Рефлексивно опрацьовуване авторами цього тексту дослідження має свої особливості та стиль. Для кожної думки Володимир Сабадуха знаходить предтечу. Такою логікою він доводить, що ідея ступенів духовного розвитку, двох парадигм буття людини й суспільства, ідеологія персоналізму мають попередню історію, а тому є закономірним логічним розвитком філософського дискурсу. За допомогою такої логіки авторські ідеї постають як методологічне завершення і як рефлексивний підсумок надбань попередньої філософської думки.

Загальний висновок автора – *суспільне буття є історією розвитку ідеї особистості як первоначала цього буття* – примушує переосмислювати напрацювання гуманітарних наук. Концепція взаємозумовленого розвитку людини й суспільства постає як закономірний процес оволодіння першою власною сутністю. Безумовно, у процесі смислової реконструкції змісту монографії у читача можуть виникати різні й навіть суперечливі думки. Проте це є типовим явищем у бурхливому ХХІ столітті. Життя змушує переосмислювати модерні й постмодерні уявлення про людину й суспільство, відмовлятися від застарілих “ізмів” і бути відкритими до нових ідей і до пізнання й удосконалення людського ества.

Мабуть, не випадково, що ця праця з'явилася саме в нашій країні, бо ще на початку

90-х років ХХ століття Ліна Костенко зауважила, що Україна перебуває на перетині світових есенційних та екзистенційних суперечностей. В. Сабадуха і сам опинився у стані межового буття, а його праця – це відповідь на життєві та історичні виклики суперечливого й неспокійного сьогодення.

У будь-якому разі філософську спільноту можна привітати з фундаментальним надбанням. Після публікації “Метафізики суспільного й особистісного буття” молодим і зрілим мудрословам буде про що сперечатися й дискутувати. Без перебільшення треба сказати, що монографія реконструює дослідницьку стратегію суспільних наук, змінює її методологічну оптику. Автору варто побажати нових ідей, а читачам мужності, щонайперше без філософських і психологічних упереджень, ознайомитися із розлогою за структурою і багатотою за змістом монографією.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Костенко Л.В. Гуманітарна аура нації, або дефект головного дзеркала. *Психологія і суспільство*. 2015. №1. С. 6-16.
2. Рыбалка В.В. Теории личности в отечественной философии, психологии и педагогике : пособие. Житомир: Изд-во ЖГУ им. И. Франко. 2015. 872 с.
3. Сабадуха В.О. Метафізика суспільного та особистісного буття : монографія. Івано-Франківськ: ІФНТУНГ, 2019. 647 с.
4. Сабадуха В.О. Українська національна ідея та концепція особистісного буття : монографія. Івано-Франківськ: Фоліант, 2011. 175 с.
5. Сабадуха В.О., Гречаний О.Ф. Філософія здібностей у контексті пріоритету духовного над матеріальним : монографія. Луганськ: Вид-во СНУ ім. Володимира Даля, 2015. 211 с.
6. Фурман А. А. Психологія смисложиттєвого розвитку особистості: монографія. Тернопіль: ТНЕУ, 2017. 508 с.
7. Фурман А.А., Фурман А.В. Вчинкова буттєвість особистості: від концепту до метатеорії (частина перша). *Психологія і суспільство*. 2018. №1-2. С.25-26.
8. Фурман А.В. Генеза толерантності та перспективи українотворення (комплексний проект). *Психологія і суспільство*. 2013. №1. С. 6-20.
9. Фурман А.В. Національна ідея – щит і меч українства. *Психологія і суспільство*. 2012. №3. С 6-10.

REFERENCES

1. Kostenko, L.V. (2015). Gumanitarna aura nacji, abo defekt golovного dzerkala. *Psychologia i suspilstvo*, 1, 6-16 [in Ukrainian].

2. Rubalka, V.V. (2015). Teorii lichnosti v otechestvennoj fylosofii, psichologii u pedagogyke : posobyе. Zhytomyr : Izd-vo ZhHU im. I. Franko [in Russian].

3. Sabaducha, V.O. (2019). Metafizyka suspilnogo ta osobystisnogo buttya : monografiya. Ivano-Frankivsk: IFNTUNG [in Ukrainian].

4. Sabaducha, V.O. (2011, 2012). Ukrayinska nacionalna ideya ta koncepciya osobystisnogo buttya : monografiya. Ivano-Frankivsk: Foliant [in Ukrainian].

5. Sabaducha, V.O., Grechanyj O.F. (2015). Filosofiya zdibnostej v konteksti priorytetu duchovnogo nad materialnym : monografiya. Lugansk: Vyd-vo SNU im. Volodymyra Dalya [in Ukrainian].

6. Furman, A. A. (2017). Psychologia smyslozhyttyevogo rozvytku osobystosti: monografiya. Ternopil: TNEU [in Ukrainian].

7. Furman, A.A., Furman, A.V. (2018). Vchynkova buttevist osobystosti: vid konceptu do metateoriyi (chastyna persha). *Psychologiya i suspilstvo*. 1-2, 25-26 [in Ukrainian].

8. Furman A.V. (2013). Geneza tolerantnosti ta perspektyvy ukrayinotvorennya (kompleksnyj proekt). *Psychologiya i suspilstvo*, 1,6-20 [in Ukrainian].

9. Furman, A.V. (2012). Nacionalna ideya – schut i mech ukrayinstva. *Psychologiya i suspilstvo*. 3,6-10 [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

Фурман Анатолій Васильович, Довгань Анатолій Олексійович.

Оновлена світоглядна мапа буття, осмисленого у суспільному та особистісному вимірах.

Стаття містить критичний і водночас конструктивний матеріал, що здобутий у результаті розмірковувань, тематизацій та узагальнень, які навіяні монографією відомого українського філософа і психолога Володимира Сабадухи “Метафізика суспільного та особистісного буття” (2019). Вона присвячена рефлексивному висвітленню історично розлогого й антропологічно центрованого дослідження *першооснов (первоначал) спільножиттєвого людського буття* в контексті глобального кризового стану розвитку людства, зреалізовує принципи і нормативи принципу чотириступеневої духовної ієрархії людини (залежна особа, посередня людина, особистість, геній), пропонує *метафізичну теорію особистості* та авторський парадигмальний підхід до розвитку людини і суспільства як до відповіді на глобальні виклики й до розуміння філософських положень персоналізму і ролі метафізичних та концептуальних персонажів в умовах зламу-переходу знеособленого існування. Доведено, що першоосновами суспільного буття постають пріоритети духовного над матеріальним та особистості над людиною маси. Водночас аргументовано сьогочасне переважання у філософській і суспільній свідомості знеособленої парадигми буття над особистісною, яка все ж має гносеологічне підґрунтя і певні перспективи

утвердитися в майбутньому. Розмежування різновидів людини автор монографії здійснює на основі застосування методологемі поділу буттєвого плину суспільства і людини на духовне і матеріальне. І вже на підставі інтерпретації змісту цих двох модусів буття диференціює чотири головних типи людини – залежна, посередня, особистість, геній. Обґрунтовано, що будь-яке людське знання має бути підпорядковане духовній самореалізації людини, а не розбудові сфери споживання, вигоди, соціального обивательства. Крім того, автором сформульовані концептуальні засади *ідеології персоналізму*, яка і від філософів вимагає повернення пріоритетного особистісного положення у суспільстві і відповідальності за світоглядну цінність висловлюваних ними думок, узагальнень, текстів. Загалом презентована монографія реконструює філософськи зрілу дослідницьку стратегію соціогуманітарних наук, змінює її загальноприйнятну методологічну оптику.

Ключові слова: *метафізика, буття, людина, суспільство, особистість, першооснова (пракоріння, первоначала), принцип, субстанція, матеріальне, духовне, теорія, парадигма, залежна особа, посередня людина, геній, гуманітарне пізнання, здібності, трансцендентне, істина, ідеологія, персоналізм, В.О. Сабадуха.*

ANNONATION

Anatoliy V. Furman, Anatoliy Dovhan.

An updated outlook map of being, understood in social and personal dimensions.

The article contains critical and at the same time constructive material derived from reflections and generalizations, inspired by the monograph of the famous Ukrainian philosopher and psychologist Volodymyr Sabadukha, “Metaphysics of social and personal being” (2019). It is devoted to the reflexive coverage of the historically rational and anthropologically centered study of the basic principles of human life in the context of the global crisis of human development, implements the principles and norms of the four-stage spiritual hierarchy principle of human (dependent person, average person, personality, genius) offering a metaphysical theory of personality and an

author’s paradigmatic approach to the development of a person and society as a response to global challenges and to understanding the philosophical positions of personalism and the role of metaphysical and conceptual characters in the conditions of the fracture-transition of impersonal existence. It is proved that the basic principles of social existence are the priorities of the spiritual over the material and personality over the mass of human. At the same time, the contemporary dominance in the philosophical and social consciousness of the impersonal paradigm of being over the personal is argued, which has a basis and certain prospects for establishing itself in the future. The author of the monograph makes the delimitation of human species on the basis of the methodologem application of the everyday life of society and human division into spiritual and material. And already on the basis of interpretation of the content of these two modes of being the author differentiates the four main types of human – dependent, mediocre, personality, genius. It is substantiated that any human knowledge should be subordinated to the spiritual self-realization of human, and not to the development of the consumption sphere, benefits, and social habitation. In addition, the author formulated the conceptual foundations of the ideology of personalism, which requires from the philosophers to return the priority of personal position in society and responsibility for the ideological value of their thoughts, generalizations, and texts. In general, the presented monograph reconstructs the philosophically mature research strategy of the social-humanities sciences, and changes its generally accepted methodological optics.

Key words: *metaphysics, being, human, society, personality, the primary basis (roots, origin), principle, substance, material, spiritual, theory, paradigm, dependent person, mediocre, genius, humanitarian cognition, abilities, transcendental, truth, ideology, personalism, V.O. Sabadukha.*

Рецензенти:

**д. психол. н., проф. Савчин М.В.,
д. психол. н., проф. Щербан Т.Д.**

Надійшла до редакції 15.10.2019.

Підписана до друку 28.10.2019.

Бібліографічний опис для цитування:

Фурман А.В., Довгань А.О. Оновлена світоглядна мапа буття, осмисленого в суспільному та особистісному вимірах. Психологія і суспільство. 2019. №3–4. С. 148–156. DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2019.03.148>